

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2003-2004

Recull dels resums de totes les conferències i seminaris celebrats durant el curs 2003-2004 i publicats en l'espai de comunicació virtual **Triat i Garbellat** de l'*Obrador Obert* de la SCdG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

D. MASSEY: *Lugar, identidad y geografías de responsabilidad en un mundo en proceso de globalización* [mireia baylina] p. 1. : : JMa. RABELLA: *Mapes i teoria de la comunicació. Una visió crítica de la cartografia a l'era dels poders mediàtics* [pau alegre] p. 3. : : D. GADE: *Geografía histórica de la vitivinicultura andina* [francesc nadal] p. 5. : : J. FONT: *El col·lapse infraestructural de Catalunya: causes i conseqüències.* [pau alegre] p. 7. : : R. GIMÉNEZ: *Els Pirineus: geografia de la circulació i política de transports* [pau alegre] p. 9. : : P. BENEJAM i R. BATLLORI: *La renovació didàctica de la Geografia a l'ensenyament secundari* [enric bertran] p. 11. : : Presentació del llibre *Atlas de la industrialización de España (1750-2000)* [ester nasarre] p. 13. : : A. OLIVERA: *Barreras urbanísticas y arquitectónicas: una perspectiva desde la geografía social urbana* [enric mendizàbal] p. 14. : : R. CERDAN: *Endreçar el territori per combatre els incendis* [pau alegre] p. 15. : : O. RULLAN: *La construcció territorial de Mallorca* [pau alegre] p. 17. : : D. SLATER: *Euroamericanismo y cuestiones postcoloniales* [mireia baylina] p. 19. : : J. MATEU: *Un segle de projectes de transvasament de L'Ebre a País Valencià* [núria matamala] p. 21.

[pau alegre, Sant Enric de 2004]

Divendres, 26 de setembre de 2003.

Doreen MASSEY, catedràtica de Geografia, Open University:

*Lugar, identidad y geografías de responsabilidad
en un mundo en proceso de globalización.*

La re-significació del concepte de “lloc” en un món en procés de globalització ha estat el tema de la conferència que amb el títol “Lugar, identidad y geografías de responsabilidad en un mundo en proceso de globalización” ha estat pronunciada per la professora Doreen Massey, catedràtica de Geografia de l’*Open University* (Regne Unit) el 26 de setembre d’enguany, coincidint amb la inauguració del curs de la Societat Catalana de Geografia i la clausura del XVIII Congrés de l’*Asociación de Geógrafos Españoles*, celebrat a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Massey reconeix que vivim en un espai de fluxos i que hi ha canvis molt importants en la manera en què experimentem i organitzem l’espai i el lloc. Actualment, l’espai és un producte de relacions, vincles, intercanvis, tant a nivell local (fins i tot a escala de la unitat familiar) com a nivell global. Això vol dir que l’espai no és només una suma de territoris, sinó una complexitat de relacions on cada lloc és una articulació d’aquests relacions; i també suposa que l’especificitat d’un lloc és el resultat de la mescla diferent de totes les pràctiques i intercanvis que s’hi desenvolupen. Aquest sentit global del local ens porta a pensar que la identitat d’un lloc no és fixa ni està arrelada només dins del lloc, sinó que prové de les relacions d’aquest lloc amb altres i per tant, sempre s’està formant. Així doncs, el local i el global es constitueixen mútuament. L’exemple més clar i més proper a la professora és el de la identitat del Regne Unit, que no es pot imaginar ni comprendre sense considerar la seva llarga història de relacions imperialistes i contactes internacionals.

Aquesta conceptualització pot fer suposar la negació de l’especificitat local i per tant, l’evocació persistent a l’experiència viscuda, la quotidianitat, l’arrelament, l’autenticitat, la significació. Segons Massey, aquest és el discurs comú que planteja el lloc com a contraposició a l’espai, que seria quelcom abstracte, l’exterior global del lloc local, sense significació. Dins la seva lògica, i acceptant que el local i el global es constitueixen mútuament, es desprèn que aquesta forma d’oposició entre lloc i espai és inadequada. I si el local, la realitat de la nostra vida quotidiana, és el resultat de la interacció amb l’exterior; el global, és la suma de totes les relacions i vincles socials, comercials, culturals... que són concretes i arrelades. Aquesta conceptualització també anul·la la tendència a contemplar els llocs com a víctimes de la globalització.

Un lloc no és purament víctima o producte de la globalització, sinó que cada lloc representa una barreja diferent de relacions socials dins de les quals unes són dominants i altres subordinades; i també en alguns llocs (els ‘llocs de poder’, com Londres) es crea aquesta globalització neoliberal. Per tant, en aquests llocs hi ha possibilitat d’influir (a través de la política local) sobre els mecanismes globals. Vist així, els llocs, no només s’han de defensar i potenciar, sinó que també s’ha de lluitar contra ells. Això implica un acte de responsabilitat de la ciutadania i de les relacions socials que s’articulen en aquests llocs.

En definitiva, si el passat continua en el present perquè ens informa de què som, tenir responsabilitat sobre les relacions socials que desenvolupem és important en la mesura que anem construint la nostra identitat, però també per la nostra influència sobre

els altres. Es tracta de poder aplicar la dimensió temporal de la responsabilitat a la dimensió espacial: si el passat continua en el present, el llunyà s'entrellaça amb el proper, el local. Doreen Massey posa damunt la taula la nostra responsabilitat política i social en aquestes relacions i la necessitat de preocupar-nos per una geografia de la solidaritat i de la responsabilitat amb la seva dimensió global i local. [Mireia Baylina]

Dijous, 16 i 23 d'octubre de 2003.

Seminari a càrrec de

Josep M. RABELLA i VIVES, professor titular del Departament de Geografia Humana, Universitat de Barcelona.

*Mapes i teoria de la comunicació.
Una visió crítica de la cartografia a l'era dels poders mediàtics.*

Els dies 16 i 23 d'octubre escoltàvem el professor Josep Ma Rabella i Vives del Departament de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona, qui ens parlà sobre Mapes i teoria de la comunicació. El Dr. Rabella no es va pas entestar a il·lustrar-nos sobre l'aparença especulativa que deixava traslluir el títol. En aquest domini es limità a definir el mapa, per un cantó, i recordar la significació de la simbologia, per altre. Això és, els conceptes imprescindibles per a guiar els comentaris de l'examen de mostres amb els (i les) quals ens va entretenir durant la segona part de la primera sessió i tota la sessió segona. Així, feia bo el subtítol del seminari: "Una visió crítica de la cartografia a l'era dels poders mediàtics".

Rabella limità la consideració de 'mapa' a aquells documents que ofereixen un representació *proporcionada* del territori. L'èmfasi en la proporcionalitat, la mètrica del dibuix, del mapa el va posar el mateix conferenciant. Dit d'altra manera, una representació del territori que no sigui a escala no es pot considerar com un mapa. Hi insistí sovint. Com també ho féu en assenyalar la importància de la projecció del mapa, malgrat que no s'hi referí expressament en el ritual iniciàtic de definicions. La repassada de la morfologia i la sintaxi de les variables visuals, això és, la forma, el color, l'orientació, el gra, el valor i la talla de Jacques Bertin, va ser tan breu com aprofitada. No hi mancà una reflexió sobre la transcendència de la generalització cartogràfica.

Tot plegat per anar a raure en la consideració de la cartografia com una forma de llenguatge que hauria de facilitar l'enteniment del territori al lector del mapa a partir de la interpretació dibuixada pel realitzador. El condicional 'hauria' és crucial. Precisament, la teoria de la comunicació ens ensenya com es pot emmascarar i tergiversar la informació del document cartogràfic, aparentment d'una objectivitat i neutralitat indiscutibles, al servei dels grans interessos i del poder polític. Al capdavall, el mapa és també un vehicle de transmissió i manipulació ideològica cabdal entre l'agent emissor i un pacient lector. El poder mediàtic, com deia el subtítol de les conferències, n'ha fet ús i abús.

La presentació i l'anàlisi d'una àmplia mostra de mapes recollits d'obres científiques així com de diaris i de semanaris, palesaren els missatges subliminars, la propaganda encoberta i les mentides que transmeten. Si això es combina amb l'analfabetisme cartogràfic que manifesten la majoria de publicistes, des de l'infografista del diari més reputat fins a Herr Arno Peters, tots plegats amb llicència per a fer córrer errades i aberracions sense solta ni volta, n'obtidrem un panorama força trist. Fins i tot depriment quan en aquesta desconsideració s'apunten, sense cap mena de recança ni vergonya, un bon nombre de geògrafs i geògrafes. El conferenciant no va pas deixar passar l'ocasió per a referir-s'hi.

Tanmateix, les explicacions, les acotacions i les postil•les amb les quals el Dr. Rabella amani la contemplació de cadascun dels disbarats i dels cinismes cartogràfics que va projectar, ben adobat amb diverses aproximacions satíriques del mapa, reanimà i, fins i tot, entendrí, l'auditori format per una bona colla de socis i d'amics fascinats per la força del mapa. És per això que les dues dilatades sessions varen ser empassades com en un tres i no res. [pau alegre]

Dimecres, 12 de novembre de 2003.

Daniel W. GADE, professor emèrit,
Departament de Geografia, University of Vermont

Geografia històrica de la vitivinicultura andina

El passat dia 12 de novembre vàrem poder escoltar la conferència que el professor Daniel W. Gade, del Departament de Geografia de la Universitat de Vermont, va impartir sobre la geografia històrica de la vitivinicultura andina. El professor Gade va estudiar geografia a la Universitat de Wisconsin, a Madison, on entrà en contacte amb l'Escola de Geografia Cultural organitzada Carl O. Sauer. Atret per la lectura dels viatges i pels treballs geogràfics d'Alexander von Humboldt sobre Amèrica del Sud va adreçar les seves passes cap a l'estudi d'aquest continent i, més en concret, de la regió central de la serralada andina. El seu llibre *Nature and Culture in the Andes* (1999), fruit del seu pregon coneixement de la geografia, la història i la cultura andina, constitueix una aportació de primer ordre de la geografia cultural nordamericana. Des de fa un cert temps el professor Gade, que és membre de la Societat Catalana de Geografia, s'ha dedicat a aprendre la nostra llengua i a estudiar el paisatge de la Garrotxa.

Per aquesta raó, el professor Gade va començar la seva conferència informant-nos, en un català més que correcte, dels treballs que té en curs sobre la ciutat d'Olot, els quals esperem veure acabats i publicats a la revista de la nostra Societat el més aviat possible. Tot seguit, en un castellà impecable, ens va oferir durant més d'una hora i quart una lliçó formidable sobre la introducció, difusió i pràctica desaparició de la vitivinicultura andina des de mitjan segle XVI fins a finals del segle XIX, amb l'aparició de la fil·loxera.

En primer lloc va explicar el paper decisiu dels ordes mendicants en la introducció de la vitivinicultura als Andes. Així, per exemple els dominics varen jugar un paper clau en la introducció de la vitivinicultura a la vall de Chancay, situada a la costa peruana, a pocs quilòmetres al nord de la ciutat de Lima. Mentre que els jesuïtes varen ser decisius en el desenvolupament de la vitivinicultura a la regió estrictament andina. També va assenyalar com la difusió de la vitivinicultura es va fer d'una manera molt ràpida i simultània al llarg de la serralada andina, ja que l'any 1550 hi havia vinyes tant a Santiago de Xile com a les rodalies de la ciutat de la Paz (Bolívia).

A continuació es va referir als condicionants ambientals d'aquesta primerenca vitivinicultura. Així, per exemple, va assenyalar que les valls seques situades entre els 1.800 i els 2.500 metres d'altitud són les que presentaven millors condicions per al conreu de la vinya. Per contra, els terrenys situats a més de 2.500 metres d'alçària estaven i estan exposats a fortes gelades que, en el millor dels casos, avortarien el procés de floriment dels ceps. Mentre que les vinyes emplaçades en terrenys situats per sota dels 1.800 metres i propers a la costa només podien créixer si s'utilitzaven tècniques de regadiu. Les vinyes introduïdes pels espanyols al Virregnat del Perú arrelaren amb un cert èxit al sud de Lima (Ica, Arequipa i Cochabamba), mentre que van fracassar les diverses temptatives fetes al nord d'aquesta primera ciutat.

La introducció de la vitivinicultura va anar acompanyada de la destrucció per part dels espanyols de la cultura inca i amb ella del sistema normatiu que regulava la ingesta de «chicha» per part de les poblacions indígenes andines. La «chicha» era la beguda

alcohòlica tradicional de les poblacions andines, elaborada a partir de la fermentació del blat de moro amb aigua ensucrada. Aquest fet comportà un augment dramàtic de l'ebrietat per part de les comunitats indígenes i l'inici d'una difícil relació d'aquestes amb la nova beguda dels conqueridors. Al respecte, el professor Gade ens va explicar com als espanyols els desagradava la ingesta de «chicha», per la qual cosa van fer tot el possible per consumir vi. També va acompanyar la seva explicació amb una sèrie de transparències de dibuixos del llibre de Guzman Poma de Ayala.

Tot seguit, ens va explicar com els espanyols van introduir a finals del segle XVI les tècniques de la destil·lació del vi per tal de produir aiguardent. L'elaboració d'aiguardents presentava grans avantatges econòmics, ja que reduïa els costos de transport. Tanmateix, la destil·lació del vi era un procés que demanava grans quantitats de llenya, de manera que molts indígenes eren emprats en la seva recerca i transport. La producció d'aiguardent experimentà ben aviat un gran creixement i el 1610 era ja important a la vall d'Ica. Les hisendes vitivinícoles de les valls d'Ica i Nazca varen exportar pel port de Pisco, l'any 1630, 150.000 càntirs d'aiguardent; i a finals del segle XVII l'aiguardent era la mercaderia més valuosa venuda al mercat de Potosí. L'èxit de la producció de l'aiguardent va ser tal que, a començament del segle XVIII, superà la del vi a la major part de les regions andines.

Un cop tractat el tema de l'aiguardent, el professor Gade va centrar la seva explicació en la qüestió del declivi dels vinyars andins. Aquest es va deure, segons ell, a una sèrie de factors geogràfics, històrics i econòmics. Així, per exemple, va considerar poc rellevants els diferents decrets aprovats per la Corona des de Madrid per tal de prohibir o limitar la plantació de noves vinyes al Nou Món (1569, 1564, 1767). Més important va ser, a parer seu, l'expulsió el 1767 dels jesuïtes, ja que aquests controlaven entre el 30 i el 40 per cent de tota la producció vitivinícola de la regió andina del Perú, així com de l'Alt Perú. D'altra banda, segons ell, alguns vinyars van quedar afectats per explosions volcàniques, mentre que d'altres, per la insalubritat d'algunes valls andines com la Mizque, que es varen veure assolades pel paludisme (una malaltia exògena de la regió andina). Un altre factor que va contribuir a fer minvar d'una manera important el nombre de vinyes va ser la forta competència que va provocar l'aparició d'una altra beguda destil·lada: el «trago». La producció d'aquesta beguda, feta a partir de la destil·lació de la canya de sucre, resultava més econòmica que no pas l'aiguardent, ja que les regions productores de canya de sucre eren al Perú més extenses i productives que no pas les vitícoles.

El professor Gade va cloure la seva conferència fent unes interessants reflexions geogràfiques sobre els processos de difusió de la vitivinicultura en dos espais tan grans com el transoceànic i l'andí, duts a terme durant un llarg període de temps i que afectaren dues cultures tan diferents com l'espanyola i la dels indígenes andins. Un cop escoltada la seva conferència esperem poder-ne llegir ben aviat el text a les pàgines de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*. [Francesc Nadal]

Dimecres, 10 de desembre de 2003.

Jaume FONT i GAROLERA, professor titular d'Anàlisi Geogràfica Regional,
Departament de Geografia Física i AGR, Universitat de Barcelona

El col·lapse infraestructural de Catalunya: causes i conseqüències.

A Catalunya, els dèficits en infraestructures territorials s'afegeixen al dèficit de recursos secular. Possiblement siguin dues manifestacions d'un mateix problema de fons. El professor Jaume Font, de la Universitat de Barcelona, especialista prou reconegut en el tema, s'hi ha referit expressament en encetar la seva dissertació sobre el col·lapse infraestructural de Catalunya, amb especial menció de les causes i conseqüències que l'envolten, pronunciada avui mateix davant d'un auditori considerable. El nou Estatut que s'albira, en el context de canvi polític adesiara sospirat, hauria fer possible un redreç significatiu de la situació. En aquest context, i segons Font, l'existència d'un marc institucional coherent a tots els nivells geogràfics d'actuació, seria una peça clau de què, fins ara, no hem disposat. Sense profunditzar-hi, ha recordat la transcendència d'un possible canvi estatutari de Catalunya en diversos moments de la conferència.

Les infraestructures són molt més que un simple factor productiu. Són un element de relligament del territori amb la societat. El conferenciant ha recordat com la Mancomunitat i la Generalitat republicana, a diferència de l'actual, ja van entendre que tant les infraestructures de caire tècnic, les del transport al capdavant, com les infraestructures de caire social, les dispensadores de béns i serveis a la població, tenien i tenen una importància cultural enorme. Si bé ha advertit que es limitaria a parlar dels sistemes de transport, no ha desaprofitat el temps, doncs, per a emmarcar-lo al seu gust, i goso dir, de la majoria dels assistents.

Molt més punxegut hauria estat assolir el consens de la sala en la inacabable discussió sobre la modalitat més convenient de titularitat i de gestió: pública? privada? Podria ser el tema d'una altra conferència. L'assumpte dels peatges de les autopistes ha tret el cap, una i altra vegada, gairebé amb la cadència com el treu de l'aigua un nedador de braça. Com també hauria estat inabastable una exposició detallada de la dialèctica entre extensió de la xarxa viària i desenvolupament econòmic. O potser el problema de l'ou i la gallina: l'existència d'una xarxa de comunicacions és la causa o l'efecte del desenvolupament econòmic? En el context històric català i espanyol, qualsevol resposta implica una tesi doctoral. El conferenciant, doncs, s'ha limitat a esmentar aquestes qüestions per a contextualitzar el fenomen.

En el context de la més rabiosa actualitat, en canvi, el professor Font ha estat categòric: el desenvolupament econòmic no és possible sense una bona xarxa d'infraestructures viàries. Només cal referir-se a l'evolució recent de la participació de l'economia catalana al PIB espanyol: la cosa està estancada i s'insinua un lleu retrocés. Les mancances de tot ordre que s'observen en la xarxa viària actual en poden ser una de les causes. En una perspectiva històrica, i didàctica, ha aprofitat l'avinentsa per a correlacionar el procés d'enfonsament de la indústria tradicional de les comarques de l'interior de Catalunya amb l'obsolescència de la seva xarxa viària. Tampoc ha estalviat la referència a les dificultats que imposa, en general, un medi físic tan complex, l'efecte més palpable del qual ha estat l'acumulació dels usos productius del sòl en els escassos

espais planers de què disposem. Un repte més, ben gruixut, per a la planificació del desplegament de la xarxa del futur.

La segona part de la dissertació ha defugit, d'entrada, el balanç de si hi ha moltes o poques carreteres, si s'ha de fer més autopista o autovia, etc. El professor Font ha insistit que, tot i referir-s'hi més endavant, aquestes no són les qüestions de fons. El veritable trencacolls és el "galimaties competencial" en el qual està immersa la gestió de la xarxa viària catalana. Posem pel cas, en negocis de carreteres actuen l'Estat, la Generalitat i les diputacions, sense oblidar el joc que pot fer-hi la normativa i el finançament de la Unió Europea. En l'exposició de les possibles vies de superació, el conferenciant ha destacat l'èxit de la unificació tarifària de l'àrea immediata a Barcelona. Una bona mostra, també, de la complexitat de les administracions públiques i de les seves contradiccions. Així, no ha estat possible explotació de l'èxit de la integració a causa de múltiples mancances no previstes en la planificació concertada de l'operació.

Com era d'esperar, la segona part ha estat rematada amb un ball de xifres comparatives i demostratives del col·lapse de la xarxa viària. Ha estat un exercici sumari, sense enfarfegar. Les nombroses i significatives demores en l'execució dels plans de carreteres de l'Estat i de la Generalitat; l'augment, moderat, de quilòmetres de carretera comparat amb l'augment, extraordinari, del parc de vehicles; intensitats de trànsit que superen clarament els estàndards acceptables; els costos, insostenibles, de la "recentralització" de l'Estat iniciada els anys vuitanta, etc., etc.

El temps disponible se'ns ha fet curt. El professor Jaume Font només ha pogut embastar la tercera part que ens havia anunciat: el debat sobre les obres conflictives: quart cinturó, TGV, el port de Barcelona... Una temàtica que, tanmateix, ha trobat lloc en l'animat col·loqui que ha clos l'acte. [pau alegre]

Dimecres, 14 de gener de 2004

Rafael GIMÉNEZ i CAPDEVILA,
director de programes de l'Institut d'Estudis Territorials

Els Pirineus: geografia de la circulació i política de transports

El propassat dia 15 de gener va tenir lloc la primera conferència d'enguany. Davant d'un més que nombrós públic, el consoci Rafael Giménez i Capdevila parlà sobre el tema: *els Pirineus: geografia de la circulació i política de transports*. Francesc Nadal s'encarregà de presentar complidament i amical el conferenciant.

Prou encertadament, Giménez encetà la seva dissertació amb una ampliació de la notícia de l'Institut d'Estudis Territorials, promogut per la Generalitat de Catalunya i la Universitat Pompeu Fabra, la institució acadèmica en la qual ha desenvolupat la seva recerca entorn de la geografia de la circulació, en particular, i sobre temes de gestió i política de transports, en general. No va desaprofitar l'ocasió per a agrair el suport i mestratge rebut de dues personalitats prou reconegudes en el domini de la circulació i el transport, Mateu Torró i Albert Serratosa, des de fa molts anys.

La Comunitat de Treball dels Pirineus (CTP) va ser creada a instàncies del Consell d'Europa davant de la integració imminent dels estats ibèrics, llevat d'Andorra, en la Unió Europea l'any 1983. Molt resumidament, la CTP ve a ser un organisme consultiu de les administracions espanyola i francesa sobre temes pirinencs d'interès comú. Les deliberacions de la CTP es porten a terme en comissions especialitzades. El conferenciant va poder informar, en concret, de la comissió d'infraestructures, en la qual participa des de fa deu anys.

L'objectiu de la comissió d'infraestructures de la CTP és l'intercanvi d'informació i discussió de projectes amb la finalitat d'atènyer una millor coordinació entre les diverses administracions pirinenques. Compta amb la participació de representants de les entitats regionals de banda i banda de la serralada, així com de l'Estat andorrà. La materialització més evident de la feina es concreta en la publicació de reculls estadístics i memòries d'avaluació de la situació. La publicació de l'*Atles Transpirinenc de Transports* (2002) ajudarà a potenciar el coneixement de la tasca de la comissió. Rafael Giménez, com a comissionat de l'Institut d'Estudis Territorials, participà decisivament en la seva edició per tot allò referent al vessant sud.

La importància creixent de les infraestructures de comunicacions en l'àmbit pirinenc les va palesar amb només un parell de números. Durant la dècada dels anys noranta, el trànsit rodat de vehicles de turisme que travessaren la ratlla fronterera s'ha duplicat. Pel que fa als vehicles industrials i camions, des de 1985 fins a 2001 el creixement s'ha vist quadruplicat. De retruc, això vol dir que el percentatge de tràfic pesant respecte del total dels fluxos observats no ha parat de créixer. Si a la primera data rondava el 20%, avui s'acosta ja al 40%. L'impacte d'aquest canvi, tan sobtat, en la conservació de la xarxa, en els equipaments immediats i en la qualitat ambiental de l'entorn, és prou evident. La necessitat indefugible de vetllar la seva evolució i trobar accions de millora, justifiquen plenament els treballs de la comissió. El manteniment de només dues grans vies privilegiades de pas, situades en els dos extrems de la serralada, hauria de compatibilitzar-se amb l'obertura i recolzament efectiu d'altres rutes centrals per tal de facilitar-li una major permeabilitat, la clau de volta, segons Giménez, dels objectius de la Comissió.

Els projectes d'ampliació de la xarxa viària transfronterera i intrapirinenca, amb els enllaços que li calguin, Ibèria endins i Europa enllà, topa amb dificultats de fa molt i molt temps. El túnel de Salau, el de Canfranc i el del Portús pel TGV, les àrees logístiques i fitosanitàries del transport, l'ample de via, i un llarg etcètera, són exemples esplendorosos

de les frustracions ocasionades per l'ús de rasers d'oportunitat diferents a banda i banda de la frontera. Rasers que, a més a més, són calibrats diversament segons la distància que separi l'autoritat competent per tirar endavant qualsevol projecte per sobre, per sota o senzillament a peu pla per qualsevol dels colls de la carena pirinenca.

És clar que l'assumpte de la circulació pirinenca no té, ni pot tenir la mateixa significació per al president del Conselh Generau d'Aran, per al conseller d'Obres Públiques i Política Territorial d'Aragó i per al Ministre de Foment espanyol. Tanmateix, resulta més dramàtic, encara, que aquest darrer no es pugui avenir amb el seu homònim francès a causa de la consideració que li farà del tràfic ibèric, com a destinat, en més de la meitat del seu volum i segons dades comprovades, cap a altres països europeus. Per tant, li dirà, França només pot responsabilitzar-se de la meitat del problema.

Valgui aquest exemple, explicat per Giménez mateix, com a il·lustració de la doble vessant metodològica de la Comissió i de la seva pròpia recerca: copsar la realitat i la seva evolució per mitjà de procediments propis de la geografia de la circulació, sense perdre de vista els canvis d'escala territorial insinuats abans, i proposar accions en el marc canviant de la política de transports de les administracions estatals, regionals i locals. Sense perdre vista aquesta dicotomia crucial, el conferenciant va estendre's en el repàs històric de la permeabilitat dels Pirineus, estroncada en gran part, amb les referències indefugibles a Esther Vidal i Raich i a Jaume Font i Garolera. Ho va comentar a la vista d'una generosa mostra de mapes analítics i sintètics, i des de quatre punts de vista, o consideracions genèriques, de la serralada: com a barrera, línia de frontera, en la funció de frontissa i en el paper de reserva de la natura de muntanya.

Bona prova de l'interès amb el qual va ser seguida la dissertació foren les nombroses preguntes i aclariments que se li plantejaren en acabar. Els plantejaments de l'auditori i les respostes de Rafael Giménez ocuparen ben bé tres quarts d'hora. Déu n'hi do! [pau alegre]

Dimarts i dijous, dies 20, 22 i 27 de gener de 2004.

Seminari a càrrec de

Pilar BENEJAM i Roser BATLLORI dels Departaments de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat de Girona.

La renovació didàctica de la Geografia a l'ensenyament secundari.

Els dies 20, 22 i 27 de gener de 2004, coorganitzat per la Societat Catalana de Geografia i el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i Ciències de Catalunya, se celebrà a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, el curs-seminari *La renovació didàctica de la Geografia a l'ensenyament Secundari*, a càrrec de la professora Pilar Benejam i Arquimbau, del Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona, i de la professora Roser Batllori i Obiols, del Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Girona.

La Societat Catalana de Geografia vol mantenir un esguard amatent a totes aquelles qüestions que afecten la didàctica de la nostra disciplina. Aquesta era la raó primera de fer aquest curs, la segona i que en determinava l'oportunitat quedava explicat en la introducció que dites professores redactaren per a la convocatòria de l'acte: "en un temps en què s'estan produint canvis tan importants com la globalització econòmica, el creixent impacte de la ciència i la tecnologia, canvis fonamentals en la vida quotidiana i una preocupació creixent per la sostenibilitat, s'imposa l'obligació primordial de continuar aprenent, de reinterpretar i avaluar els nostres coneixements i estratègies. La Didàctica de la Geografia formula com objectiu bàsic ensenyar el coneixement geogràfic de tal manera que els alumnes aprenguin el saber propi de la matèria, però que, al mateix temps i de forma inseparable, desenvolupin la capacitat de seleccionar i estructurar la informació i de reflexionar sobre els seus significats i intencions, i vulguin traduir els aprenentatges en comportaments cívics desitjables. Avui a l'ensenyament es parla molt de crisi; tanmateix no sembla adequat tractar la problemàtica de l'ensenyament fora del seu context, perquè aquesta crisi respon a canvis socials i culturals de més abast.

Ensenyar bé resulta molt difícil, però la crítica irresponsable afavoreix el desànim i dona arguments que serveixen per justificar determinades polítiques educatives. L'ensenyament és un problema de professionals que saben què han d'ensenyar i com, i per quines profundes raons, i que avui han de resituar i reconstruir el seu coneixement i la seva acció perquè la societat i la cultura van canviant, i els alumnes també."

La professora Benejam dedicà les seves dues intervencions a cadascun dels eixos fonamentals que estructuren l'ensenyament, el coneixement i l'aprenentatge. El primer dia, dimarts 22 de gener, explicà que el coneixement és un producte social elaborat al llarg del temps. Aquesta senzilla definició comporta un repte molt important, ja que la contextualització del coneixement geogràfic duu a haver de considerar-lo un fet canviant. Això mena els docents a assumir que han de fer aprendre als alumnes uns coneixements que poden canviar, la qual cosa dona la clau del procés d'ensenyament-aprenentatge: formar ments pensants, capaces de fer front a nous coneixements o a noves perspectives d'abordar-los.

El mètode de construcció del coneixement, explicà la professora Benejam, es fa a través del llenguatge i l'estructurà en quatre fases: el discurs descriptiu, que enumera,

ordena i classifica; el discurs explicatiu, que s'ocupa de les causes i els efectes; i el discurs interpretatiu, que és capaç de produir un raonament que fa possible el diàleg i el debat, on pren rellevància el discurs argumentatiu. La professora Benejam destacà que els docents, de vegades es queden en el primer, la qual cosa compromet tot el procés d'ensenyament-aprenentatge. I acabà per posar de relleu la importància del discurs argumentatiu com a valor d'una societat democràtica, ja que sotmet la pròpia opinió a la consideració d'altri i fa respectar parers diversos, amb la qual cosa ens fa tolerants, i ens mena a la cooperació amb els companys.

El segon dia, dijous 24 de gener, la professora Benejam dirigí l'esguard a la didàctica, des del punt de vista de l'alumnat, tot plantejant una pregunta fonamental: per què tothom no aprèn igual? A partir d'aquesta senzilla qüestió, anà desgranant tot una declaració de principis, sense l'observança dels quals el procés d'ensenyament-aprenentatge perd tot el seu sentit. La consideració de les potencialitats de l'alumne, diferents per a cadascú, obliga a no fer una única prova objectiva per a tothom, sinó plantejar una avaluació que consideri l'alumne en la seva individualitat.

La professora Benejam féu una assenyada defensa de la teoria de l'aprenentatge significatiu, aquell que considera imprescindible de relacionar nous sabers amb coneixements preexistents, per mor de poder teixir una xarxa conceptual com més va més complexa. Això obliga el docent a explorar les estructures mentals prèvies de l'alumne i a mantenir una exploració continuada al llarg del procés d'ensenyament-aprenentatge. Aquesta és la veritable avaluació, la que permet al professor d'adaptar-se a les necessitats de l'alumne. I reblà el clau amb una sentència prou il·lustrativa: “molts cops cal re-fer el camí, perquè de res no serveix córrer molt si un va pel camí equivocat”.

Amb aquests pressupòsits, la professora Benejam presentà el model de la instrucció per promoure un canvi conceptual de Cosgrove i Osborne (1985), que s'estructura en quatre fases: la preparació preliminar de la unitat per part del docent, la focalització de l'atenció de l'alumnat sobre les seves pròpies idees, el desafiament que duu a posar a prova les idees de l'alumne, i l'aplicació de conceptes a la resolució de problemes. Al capdavant, el procés d'ensenyament-aprenentatge és un procés dialèctic amb la incertesa. Dit d'altra manera: el dubte com a mètode. Només així, un mestre pot ensenyar un alumne a caminar sol, que és del que es tracta.

El tercer dia, dimarts 27 de gener, la professora Roser Batllori tractà de la dialèctica local-global a l'ensenyament de la geografia, un enfocament necessari per comprendre l'actualitat, mirar de crear opinió i consciència social, i en darrera instància prendre decisions sobre la vida quotidiana. La professora Batllori destacà com entrebancs que s'interposen en aquesta manera de fer el predomini tradicional de la descripció sobre l'argumentació, la fragmentació curricular del saber geogràfic i la seqüenciació concèntrica de l'espai, des del més proper al més allunyat. En front d'això, la professora Batllori féu seva la proposta de Doreen Massey sobre la necessitat d'explicar allò que és singular, on la dimensió local ens permet de comprendre efectes diferents a partir dels mateixos fenòmens en un món global i interconnectat.

Rera aquesta introducció teòrica, la professora Batllori proposà una metodologia didàctica fonamentada en la correcta elecció de l'escala d'anàlisi del fenomen estudiat, la necessitat del “zoom geogràfic” per explicar la singularitat dels llocs, un nou guió per a l'estudi del medi que contempli la complexitat d'un lloc i la relacions que estableix amb els altres llocs, i l'ús dels coremes com a eina de conceptualització i representació de l'espai. Aquest mètode ha de permetre implementar un ensenyament de la geografia posat al dia, que sigui útil per explicar el món. Només així, serà possible d'interessar l'alumnat en la geografia. [Enric Bertran]

Dimecres, 18 de febrer de 2004.

Presentació del llibre

Atlas de la industrialización de España (1750-2000)

Barcelona – Bilbao: Editorial Crítica –
Fundación Banco Bilbao Vizcaya, 2003

amb les intervencions de Enric MENDIZÀBAL, professor titular de Geografia Humana de la Universitat Autònoma de Barcelona, Luis URTEAGA, catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona, Josep Ma. BENAÛL, sots-director de l'obra, i Jordi NADAL, catedràtic emèrit d'Història Econòmica de la Universitat de Barcelona, director de l'obra.

Dins del marc d'activitats proposades per la Societat Catalana de Geografia, el passat dia 18 de febrer va tenir lloc la presentació de l'*Atlas de la industrialización de España (1750-2000)*, una obra que ha estat publicada recentment per l'editorial Crítica. L'acte, presidit per la Dra. Ma. Dolors Garcia, va comptar amb la participació de Jordi Nadal i de Josep Ma. Benaül, com a director i subdirector de l'obra respectivament, d'Enric Mendizàbal i de Luis Urteaga, professors de Geografia Històrica a la Universitat Autònoma i a la Universitat de Barcelona. Entre el públic assistent a la Sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans es trobaven estudiants universitaris i socis de la Societat Catalana de Geografia.

Tal com va comentar Jordi Nadal, aquest llibre intenta explicar i fer un balanç d'un procés llarg i complex, com ha estat el procés d'industrialització d'Espanya, en un moment de canvi de segle i de mil•leni, en què el desenvolupament experimentat pels serveis, d'ençà els anys 80, ha relegat a la indústria a una segona posició dins de l'economia espanyola. Aquesta anàlisi del procés d'industrialització d'Espanya s'ha fonamentat en la compilació i reelaboració de mapes i gràfics ja existents, així com en la confecció de nous, de manera que es desvincula d'un ús abusiu de xifres i de dades estadístiques. Aquestes es presenten a part, en format digital, fet que justifica el caràcter d'atles de l'obra.

D'acord amb les paraules de Josep M. Benaül, l'obra s'estructura en cinc capítols. Una primera part de caràcter introductori; tres capítols on s'explica, seguint un ordre cronològic, el procés d'industrialització d'Espanya; i una darrera part d'anàlisi de la indústria espanyola en el context d'Europa. Tots els capítols estan proveïts de textos introductoris i d'un discurs analític articulat, que interpreta i complementa la informació que es presenta a través de gràfics i mapes.

Enric Mendizàbal i Luis Urteaga van coincidir en el fet que l'*Atlas de la industrialización de España* esdevé una obra amb uns objectius delimitats, un argument coherent i una presentació gràfica complexa; una gran aportació a la Geografia Històrica i a la Història Econòmica, i un referent clau per a qualsevol estudi que s'enceti d'ara en endavant sobre la indústria espanyola, el seu passat i la seva situació a finals del segle XX i principis del segle XXI. [Ester Nasarre Vázquez]

Dijous, 26 de febrer de 2004.

Ana OLIVERA, professora de Geografia del Departament
de Geografia de la Universidad Autónoma de Madrid:

*Barreras urbanísticas y arquitectónicas: una
perspectiva desde la geografía social urbana.*

El passat dijous 26 de febrer, Ana Olivera, professora de geografia de la Universidad Autónoma de Madrid, va parlar de *Barreras urbanísticas y arquitectónicas: una perspectiva desde la geografía social urbana*.

La conferència va ser una excel·lent mostra de com la geografia social és una eina fonamental per a l'ordenació del territori: a partir de la idea que hi ha molts tipus de barreres que el que fan és segregar i excloure, Ana Olivera es va centrar en les barreres com obstacle a la mobilitat de les persones i a l'accessibilitat dels llocs, tot definint les barreres com un factor d'exclusió.

En la primera part de la conferència, Ana Olivera va fer un interessant repàs dels diferents tipus de mobilitat que tenen els individus segons les seves discapacitats i deficiències, tot donant unes xifres que mostren la importància del problema: a Espanya hi ha prop de 3,5 milions de persones amb dificultats de mobilitat, i uns 2 milions que no poden desplaçar-se fora de casa soles. Aquesta població està relacionada amb l'edat: més del 70% dels més grans de 90 anys tenen algun tipus de discapacitat que afecta la seva mobilitat.

Així les coses, aquestes persones depenen, i molt, de les altres persones per a la seva vida quotidiana. Així que si es millora l'entorn, es millora la vida quotidiana de les persones que tenen dificultats lleus i de les persones que s'encarreguen de tenir cura dels discapacitats greus.

En la segona part de la conferència, Ana Olivera va tractar els problemes d'accessibilitat integral a la ciutat, en la ciutat, als edificis, a l'interior dels edificis, a cadascuna de les funcions dels edificis. Ana Olivera va remarcar que, lamentablement, gairebé tots els espais tenen un grau massa alt d'inaccessibilitat per una part molt important de la població, ja siguin les persones discapacitades, ja siguin les persones que s'encarreguen d'elles. La forma de fer ciutat crea barreres espacials: en la ciutat difusa, quan hom té ja una edat, com fa per viure en una casa adossada de tres plantes a 30 km de les persones que et poden ajudar? I també: què passa amb la població vella que viu en pobles petits lluny de tot i de tothom?

I en la darrera part, Ana Olivera va fer un seguit de propostes sobre les coses que s'haurien de fer i que des de la geografia podríem fer. La primera és el catàleg i inventari dels llocs on hi ha problemes d'accessibilitat, i per tant, proposar i crear espais accessibles per a tothom. Així, Ana Olivera va esmentar que els treballs de geografia de la percepció són molt útils.

En la mitja hora final va haver un interessant debat entre les qüestions plantejades pel públic assistent i les respostes d'Ana Olivera. [Enric Mendizàbal]

Dimecres, 1 de març de 2004.

Rufi CERDAN i HEREDIA, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona:

Endreçar el territori per combatre els incendis.

La sessió del cicle **el foc i el medi**, organitzat per l'Institut d'Estudis Catalans, que tingué lloc el propassat dia primer de març, va comptar amb dos ponents. En primer lloc va intervenir el biòleg Ramon Vallejo, presentat per la Institució Catalana d'Història Natural. En la seva exposició va detallar les condicions naturals de la reforestació després d'un incendi mercès al dinamisme propi de les espècies. No va descartar pas que en un període posterior, més o menys dilatat, a un incendi poguessin realitzar-se accions de regeneració artificials, però va fer notar que resultava més efectiu l'estudi de la successió de les espècies a fi i efecte de no entorpir el seu ressorgiment espontani. Els estudis realitzats al País Valencià per l'equip de recerca en el qual treballa així ho corroboren.

La segona intervenció de la sessió va anar a càrrec del geògraf Rufi Cerdan, qui va ser presentat per la Societat Catalana de Geografia. La seva dissertació va versar sobre les propostes específiques i recents del planejament territorial tendents a evitar els incendis forestals catastròfics. El missatge de fons de la seva intervenció va ser una defensa ferma de la planificació territorial com a eina eficaç per a lluitar contra els incendis. La qual cosa no vol pas dir que hom pugui baixar la guàrdia en la dotació d'efectius i millora dels procediments convencionals d'extinció. En aquest darrer topant, Cerdan es va felicitar dels canvis, generacionals i mentals, una cosa porta a l'altra, experimentats en l'extinció d'incendis al Bages, la comarca que coneix tan bé. Els resultats dels darrers anys han estat molt positius. Per exemple, l'aplicació de cremes prescrites com a tallafocs, o com aclaridores del bosc, en el sentit positiu que ja havia estat citat per Ramon Vallejo una estona abans, han deixat de ser proscrietes en els serveis d'extinció.

Però, amb quines coordenades cal jutjar les actuacions contra el foc? Com a resposta indirecta, el professor Cerdan es va referir als condicionats que limiten la eficàcia de l'extinció. Aquests són, en essència, dos. Per una banda, la inexistència d'aprofitaments forestals. Aquesta mancança ha envigorit notablement l'estesa i la continuïtat de la cobertura arbustiva i arbrada de Catalunya. La manca de tallafocs artificials, així com l'encongiment dels naturals, fan que l'acció d'extinció d'incendis de dimensions catastròfiques sigui, el més sovint, baldera. La propagació del foc resulta incontenible. Per altra banda, la vulnerabilitat dels assentaments humans que freguen les masses forestals, o que hi cauen de ple, fa indefugible la diversió d'un bon nombre d'agents que cal sotstreure del front d'atac contra el foc.

Seria possible de fer previsions? A la vista de l'àmplia tipologia de figures de planejament territorial i forestal disponibles per a desenvolupar, bé ho sembla. Han estat proposades actuacions per a l'ordenament del territori en general, per a la prevenció dels incendis i per a la seva extinció. S'ha previst aplicar-les en un ventall dimensional tan ampli com és des de l'àmbit de Catalunya sencera fins a cadascuna de les finques del mosaic de propietats. Tanmateix, la conclusió del conferenciant, derivada de la seva experiència a la comarca de Bages, és que tot plegat fa molta faramalla però amb resultats molt migrats. Com sol ser habitual, les partides pressupostàries assignades per desenvolupar i executar els plans resulten totalment insuficients.

Arribats aquí, Ruffi Cerdan va emfasitzar la planificació transversal sobre el paisatge. Així, les condicions socioeconòmiques són tan responsables dels incendis com la punta de cigarreta mal apagada o la descàrrega elèctrica fortuïta. O bé l'envelliment de la població agrària és la causa de la descara tan evident dels boscos dels masos. De no posar-hi remei, bona part del país pot esdevenir una selva amb clapes urbanitzades i franges de transició, com les formades pels grans eixos de circulació. El canvi de paisatge que això suposa pot ser molt considerable.

Per tot això, la planificació forestal i la prevenció d'incendis és fonamental. L'àmbit d'actuació haurà de ser, necessàriament, força ampli. Cerdan ho demostrà de manera palmària: el foc no coneix ni respecta termes municipals ni límits polítics. En aquest context, va referir-se a les esperances dipositades en els plans supramunicipals d'ordenació que hom està endegant al Bages, l'àmbit de la qual ha estat literalment cremat en més de la meitat de la seva superfície total durant els darrers quinze anys: el pla comarcal de prevenció i el pla de protecció del medi natural coordinat amb la planificació urbanística. Finalment, Ruffi Cerdan va referir-se àmpliament a la figura del contracte territorial entre l'administració i la pagesia per tal de controlar l'evolució del paisatge. [pau alegre]

Dimecres, 24 de març de 2004.

Onofre RULLAN, professor de Geografia del Departament de Ciències de la Terra, Universitat de les Illes Balears:

La construcció territorial de Mallorca.

La conferència corresponent al mes de març d'enguany va ser impartida pel professor Onofre Rullan del Departament de Ciències de la Terra de la Universitat de les Illes Balears. El tema, *la construcció territorial de Mallorca*, ha estat objecte d'un llibre el contingut del qual va merèixer l'atorgament per part de l'Institut d'Estudis Catalans del Premi Solé Sabarís de Geografia l'any 2002. La conferència s'estructurà de manera parella a la del llibre, això és en tres parts: les fronteres que demarquen la natura, la construcció de l'artifici territorial i les fronteres que demarquen la natura i els humans amb unes conclusions de futur. La projecció de nombrosos mapes i diagrames extrets d'aquella obra varen reforçar, encara més, l'interès i l'atenció que va suscitar l'exposició oral de gairebé hora i mitja de durada. La seva ressenya no es pot pas despatxar amb un parell de paràgrafs!

En la primera part, el professor Rullan exposà la trajectòria de l'illa d'ençà la seva individualització física respecte del continent. Ja fa més de dos milions d'anys que el mar la separà de la Península Ibèrica i d'Àfrica. La insularitat respecte de Menorca és més recent, de l'època postglacial, uns tres o quatre milers d'anys enrera. Rullan completà la història del modelat morfològic de Mallorca -la serra, el pla i els turons- amb sengles notes sobre la potència, veritablement notable, del gradient climàtic i del predomini de l'alzina sobre el roure en el domini biogeogràfic.

La construcció dels paisatges culturals mallorquins s'inicià cap el 2.500 a.C., més o manco, amb l'arribada dels primers humans. L'afaiçonament del territori a les necessitats i dèries humanes es pot dividir en dues grans fases. Rullan usà el símil dels dos grans paroxismes orogènics del relleu: l'hercinià i l'alpí. Mentre que del primer es conserva ben poca cosa, del segon encara experimentem les conseqüències. En altres paraules, si dels processos d'instal·lació d'aquells primers pobladors i de l'empremta cultural fixada en el territori pels romans no n'ha restat gairebé res, altra cosa succeeix amb els processos i les empremtes deixades pels pobladors del darrer mil·lenni.

Segons el conferenciant, d'ençà l'any 903, data en la qual l'illa de Mallorca s'incorporà a l'òrbita del món musulmà, i fins a l'actualitat, les transformacions del seu territori poden classificar-se per la successió de quatre grans etapes: la musulmana fins el 1229 amb l'arribada de l'host de Jaume I; la catalana fins a la nova planta borbònica de 1715; l'espanyola fins el 1955, quan el negoci turístic començà a ser significatiu; i l'europea d'aleshores ençà.

L'empremta ramadera i el model de poblament agrupat en llogarets és encara viu en aquells sectors de l'illa en els quals ha perviscut el paisatge basat en el regadiu. La feudalització va comportar profunds canvis en el sistema jurídic i l'estructura de la propietat. La materialització de la renda feudal, la dels senyors directes del territori, va accelerar la cerealització del camp mallorquí. D'un paisatge, l'islàmic, caracteritzat per esquitxos de regadiu en un oceà de bosc es passà a un altre, el feudal, de clapes de bosc en un mar de cereal. Tanmateix, aquesta nova forma d'extracció i apropiació de la renda de la terra

hauria d'haver ajudat, d'una manera o altra, a trencar l'autarquia illenca. Les oliveres de tramuntana permeteren, a poc a poc, desenvolupar el negoci de l'exportació d'oli per a importar blat. Els intercanvis que, al capdavant, permetrien un increment significatiu del contingent demogràfic es deballestaren durant el segle XVIII, ja en plena fase espanyola. L'exportació de vi i de fruits secs en serien la base fins a la primera meitat del segle XX.

La tercera part de la conferència va consistir en unes pinzellades sobre la darrera fase de construcció dels paisatges culturals de l'illa, l'europea, barrejades amb al·lusions a la comarcalització –la del professor Rosselló de 1964 al capdavant-, la fugissera presa de consciència de la diversitat d'un territori limitat, i de les transformacions de la base econòmica que ho ha fet possible. Tot plegat sense oblidar les referències als canvis experimentats per Ciutat de Mallorca com havia anat fent en l'exposició de les etapes anteriors.

A partir de la modernització econòmica que va suposar el pla d'estabilització de finals dels anys cinquanta, la base de les exportacions illenques es modificà substancialment. El turisme ha estat el producte estel·lar d'exportació de la darrera etapa i que encara dura. Des de la fase hotelera fordista fins a la de construcció generalitzada, passant per la dels apartaments, l'activitat turística s'ha emmotllat sense gaires problemes als canvis productius globals. El seu impacte en el territori i en la societat ha estat i és enorme. El professor Rullan el resumí com el pas de les orogènies a un terratrèmol de gran magnitud. El creixement espectacular del nombre de vols regulars que relliguen l'illa amb el Nord, per sobre ja del de *charters*, fa pensar que Mallorca, potser, ja és un barri suburbial d'Europa. [pau alegre]

Dijous, 29 d'abril de 2004.

David SLATER, catedràtic de Geografia
Social i Política, Loughborough University:

Euroamericanismo y cuestiones postcoloniales.

David Slater és catedràtic de Geografia Social i Política de la Universitat de Loughborough (Regne Unit). La seva recerca s'ha desenvolupat al voltant dels nous moviments socials i el canvi polític, l'espacialitat del poder de l'estat, i les relacions entre la geopolítica i la teoria del desenvolupament. Actualment aplica aquestes línies de recerca a temes contemporanis com les relacions entre el poder geopolític i els discursos sobre les interaccions Nord-Sud. En concret, alguns dels seus estudis actuals se centren en l'anàlisi del rol dels Estats Units en el tercer món i la dinàmica de continuïtats i discontinuïtats en les formes de representació i d'intervenció. També estudia l'impacte de l'euroamericanisme en la ciència social.

En aquesta línia, el professor Slater presentà una reflexió sobre les relacions entre la geopolítica i el coneixement centrat en el fenomen de l'eurocentrisme i, entès a una escala més gran, l'euroamericanisme, en el decurs de la conferència de la Societat Catalana de Geografia corresponent al mes d'abril (dia 29).

El conferenciant plantejà quatre preguntes a les quals va donar resposta al llarg de la seva exposició: a) què és l'euroamericanisme?, b) és el terme eurocentrisme el més adequat per afegir-hi els Estats Units?, i en qualsevol cas, quina és la diferència entre eurocentrisme i euroamericanisme?, c) què pot ser una perspectiva postcolonial i com es pot aplicar en una anàlisi de la democràcia?, i d) què és una relació imperial?

L'euroamericanisme és un marc d'interpretació en el qual es contempla la història d'occident com un pas universal per a la resta del món. S'emfasitza el rol dirigent d'occident en les qüestions socioeconòmiques, polítiques i culturals. L'occident és l'únic sender de la racionalització, i fins i tot des de la filosofia es creu que hi ha quelcom especial a la història d'occident. Segons Slater aquestes idees no són el resultat de reflexions interculturals sinó l'expressió d'una superioritat cultural. Aquest marc interpretatiu condueix a una perspectiva negativa de les societats no occidentals.

Ara bé, existeixen diferències entre Estats Units i Europa en l'impacte que han causat en les societats del tercer món. En primer lloc, en relació al poder imperial que s'exerceix sobre altres llocs. En aquest sentit, el poder imperial dels Estats Units té trets postcolonials a causa de la realitat ambivalent en la formació d'aquest país durant el segle XIX. Els Estats Units són un poder imperial i alhora un país postcolonial. Aquesta contradicció ha produït efectes com la invocació a les nocions de democràcia, llibertat, i a *l'americana way of life*; i també a pensar en termes dicotòmics entre governants i governats al món. Així, en relació a la política exterior, els Estats Units consideren que han de recolzar altres pobles, ja que no creuen que els seus governants estiguin en condicions de fer-ho.

En segon lloc, Slater considerà que hi ha hagut tres trobades importants en la història geopolítica dels Estats Units, amb els indis, els americans d'origen mexicà i els americans d'origen africà, que han potenciat la idea de projectar el seu destí a altres societats vistes com a inferiors. Segons ell, aquests encontres han deixat un pòsit en la formació d'ideologia del país.

En tercer lloc, han existit tres fases de contenció als Estats Units que el diferencien d'Europa: de 1823 a 1945, restringida a les Amèriques; de 1945 a 1989, on la contenció és global; i la que comença el 1989, on la contenció es limita únicament a determinats estats.

David Slater centrà la segona part de la conferència en les dues darreres reflexions: l'aplicació d'una perspectiva postcolonial en la teoria sobre la democràcia, i en la definició d'una relació imperial. Slater se serví del terme postmodernisme per definir el postcolonialisme. En aquest sentit, el postcolonialisme tindria molts atributs del postmodernisme però hi afegiria la importància de la història del colonialisme i en particular la consideració als intel·lectuals del tercer món. El conferenciant emfasitzà molt la importància de donar centralitat a la perifèria per treballar sobre la concepció del món. Aquesta perspectiva que suposa un repte al pensament hegemònic d'occident pot aplicar-se a l'anàlisi de la democràcia. En primer lloc, la perspectiva postcolonial recupera els esdeveniments històrics que han passat a la perifèria i que han estat oblidats o exclosos; en segon lloc, posà en primer pla algunes intervencions nord-americanes que han suposat l'acabament de moltes democràcies (Iran, 1953; Guatemala, 1954; Xile, 1983, etc.); en tercer lloc, donà veu als subjectes i als agents de coneixement, per tant, es descobreixen els treballs d'escriptors del tercer món sobre teories de la democràcia.

Per acabar, David Slater definí una relació imperial com un projecte, una capacitat i un desig d'invasió econòmica, cultural i territorial. Es tracta d'imposar els valors del poder imperial a altres països i sentir que l'*altre* és inferior. Per tant, inclou una manca de respecte i reconeixement cap els altres. Per això, segons ell, en una relació imperial mai no hi pot haver relació de reciprocitat. [Mireia Baylina]

Dimarts, 22 de juny de 2004.

Joan MATEU, catedràtic de Geografia Física, Universitat de València

Un segle de projectes de transvasament de L'Ebre al País Valencià.

El passat dimarts 22 de juny, Joan Mateu, catedràtic i professor de Geografia Física de la Universitat de València, va pronunciar l'última conferència del curs 2003-04 organitzat per la Societat Catalana de Geografia. La temàtica que presentava és actualment i des de fa més d'un any, un argument candent entre la nostra societat. Joan Mateu parlava del transvasament de l'Ebre.

La conferència va demostrar la gran importància que té la història en la geografia actual i és que, de projectes per transvasar l'aigua de l'Ebre cap a les terres meridionals, n'hi ha des de fa molts i molts anys. Tot i que el títol original de la conferència era *Un segle de projectes de transvasament de l'Ebre al País Valencià*, el professor Joan Mateu va proposar una alternativa que creia més significativa per a l'encapçalament (i com a possible títol d'un llibre en projecte): *Corregir la geografia física: el transvasament de l'Ebre*.

Amb el seu discurs, el professor Mateu ens va venir a dir que no "hem descobert la sopa d'all" volent transvasar l'Ebre: perquè des de 1800 ja es parlava de transvasar-ne l'aigua. Des d'aleshores i al llarg dels anys, s'han anat mostrant-ne les complexitats tècniques però les solucions sempre han estat les mateixes. Joan Mateu va ressaltar la importància del domini de l'aigua i va afirmar que aquest tema és l'aspecte territorial de futur més important al País Valencià. S'ha de partir de la base que és un territori llarg, estret i molt heterogeni. Quan la superfície de rec va augmentar, van començar a pensar i dissenyar treballs hidràulics per aprofitar millor l'aigua. Llavors, la pressió sobre d'aigua era molt forta ja que l'economia valenciana en depenia. Tot i que actualment l'activitat econòmica s'ha diversificat i la pressió i la demanda d'aigua ha disminuït, aquesta, se segueix veient com el seu futur. És per això que, en una societat complexa, s'ha encetat un ampli debat focalitzat en el transvasament de l'Ebre.

El conferenciant va començar dient que *el tema és excessiu* i, per això, es va centrar en la història dels darrers 150 anys i no va fer esment de la situació que s'ha viscut darrerament: va dir que ja se n'ha sentit a parlar molt. D'aquesta manera, va començar parlant de la situació fins a 1933, moment en què es fa el *Plan Nacional de Obras Hidráulicas* de Manuel Lorenzo Pardo. Fins aleshores, per superar els desequilibris hidrològics interns s'havien construït canals per irrigar les conques més àrides del sud. Des de 1933 però, hi ha dos nivells de planificació: el de conca (al País Valencià hi ha tres confederacions: l'Ebre, el Xúquer i la Vega del Segura) i l'administratiu. És en aquest moment quan es perd la regionalització de la gestió de l'aigua i es passa a veure el territori espanyol com una única unitat. La política hidràulica havia de superar les barreres físiques del territori per corregir els desequilibris hídrics interns. Manuel Lorenzo Pardo aposta per l'agricultura de llevant perquè és la que s'exporta (a diferència de la del Cantàbric, que és per a consum intern): l'objectiu del pla hidrològic nacional és donar a la costa del Mediterrani els recursos hídrics que li falten perquè en sigui el motor. Aquest fet explica tots els projectes que es van desencadenar a partir d'aquest moment per trobar la millor solució (el de Félix de los Ríos, el Pla d'Irrigació de València, etc.): en tots els casos se superaven les confederacions hidrogràfiques amb grans transvasaments, ja fos des del Tajo, de l'Ebre o des d'ambdós.

La dècada dels trenta va ser de gran importància. Després de la guerra civil es construeix la presa d'Alarcón (serveix tant per fer energia hidroelèctrica com per als regants), però el ministre d'Obres Públiques, l'enginyer Peña, paralitza i ajorna els transvasaments del Tajo i l'Ebre perquè diu que no es tenen els coneixements tècnics suficients per triar-ne la millor opció. Canvia la filosofia que ha imperat fins al moment i diu que per procedir s'han de conèixer els sobrants que poden ser transvasats. Des de 1940 i fins la recent proposta de tirar endavant el transvasament, hi continuaven havent sobre la taula les mateixes propostes i solucions semblants. Durant aquestes sis dècades hi ha hagut un desenvolupament econòmic i social tan important que ha fet que el País Valencià hagi deixat de ser només agrícola. Tot i això, la persistència i l'obsessió dels valencians pel transvasament l'hem viscuda actualment veient com reclamaven *agua para todos*.

Joan Mateu va oferir, al final de la conferència, algunes de les seves preocupacions com ara la desconexió del Maestrat més enllà de la qüestió hidràulica, les tensions internes actuals al País Valencià, fruit de l'aprovació del transvasament, i la creació del canal Xúquer-Vinalopó, el fet que la planificació hidrològica no tingui unes directrius clares a seguir, les mancances que presenta el doble nivell de planificació (el de conca i el nacional) i, també, la falta de participació social i de debat que s'ha amagat sota qüestions més tècniques. El professor Mateu va concloure la presentació tot deixant dues preguntes sobre la taula: a la primera es plantejava si el transvasament s'ha ajornat o s'ha abandonat definitivament i, a la segona i última pregunta, dubtava si el transvasament i les dessaladores són dues tècniques complementàries o si aquestes són una bona alternativa tot i els problemes ambientals que comporten.

La sessió va acabar amb algunes preguntes del públic assistent que, juntament amb les respostes de Joan Mateu, van acabar d'enriquir la informació donada. [Núria Matamala]